

Pham Quang Vinh*

**NIEKTÓRE PROBLEMY FINANSOWANIA SFERY NIEMATERIALNEJ
W WARUNKACH REFORMY GOSPODARKI WIETNAMU**

Reformowanie procesu sterowania sferą niematerialną jest w bardzo dużej mierze uzależnione od bieżącej zmiany mechanizmu zarządzania gospodarką. Niniejszy artykuł skocentrowany jest na problemach rozrachunku ekonomicznego i samofinansowania w jednostkach sfery niematerialnej. Ten kierunek ewolucji zgodny jest z ogólną koncepcją zwiększania roli ekonomicznych regulacji w funkcjonowaniu gospodarki wietnamskiej.

Punktem wyjścia procesu "ekonomizacji" sfery niematerialnej jest:

- 1) rozszerzenie zakresu rozrachunku ekonomicznego na sferę niematerialną;
- 2) stopniowa realizacja zasady samofinansowania we wszystkich jednostkach podstawowych sfery niematerialnej.

Proces zmiany mechanizmu zarządzania jednostkami w sferze niematerialnej wymaga wprowadzenia bardziej ogólnych systemowych rozwiązań, które są niezbędnym warunkiem skuteczności projektowanych zmian.

W niniejszym artykule przedstawimy propozycje dotyczące tych warunków, które ograniczone zostały do kwestii rozrachunku ekonomicznego i samofinansowania.

* Dr, dyrektor Departamentu Socjalno-Kulturalnego Ministra Finansów Wietnamu.

1. KONIECZNOŚĆ ZASTOSOWANIA ROZRACHUNKU EKONOMICZNEGO W JEDNOSTKACH SFERY NIEMATERIALNEJ

Istotą rozrachunku ekonomicznego jest ocena efektów pracy. Od wielu lat wykorzystuje się go jako ekonomiczny instrument zarządzania w sferze produkcji materialnej.

Rozrachunek ekonomiczny istnieje i rozwija się w różnych ustrojach społecznych, gdzie gospodarka ma charakter towarowy, który staje się powszechną metodą stosowaną zarówno w produkcji, jak i wymianie. Obecnie często spotykamy się z twierdzeniem, że rozrachunek ekonomiczny może być stosowany tylko w produkcji materialnej.

W jednostkach sfery niematerialnej w Wietnamie, takich jak: szkoły, szpitale, domy kultury, ośrodki informacyjne i agencyjne itp., nie zastosowano dotychczas rachunku ekonomicznego. Musiano więc akceptować formę zarządzania o charakterze nakazowo-rozdzielczym, czyli system finansowania podmiotowego, brutto lub netto.

Usługi społeczne wchodzące w skład sfery niematerialnej były traktowane jako dobro, które miało być "równo podzielone wszystkim" za darmo.

Bezpłatne usługi prowadziły do tego, że konsument nie wiedział o tym, ile wynosi ich koszt poniesiony ze środków budżetu państwa. W tym przypadku państwo było jednocześnie sprzedawcą i odbiorcą. Kiedy państwo jako sprzedawca chciało dostarczyć jak najwięcej usług dla odbiorców, pozwalało i zachęcało jednostki sfery niematerialnej do maksymalnego rozwijania się. Z kolei państwo jako odbiorca chciało płacić jak najtaniej za usługi. Konsekwencją było nieracjonalne gospodarowanie jednostek świadczących usługi wyrażające się nadmiernym zatrudnieniem, zbyt dużą materiałochłonnością, przy jednoczesnym braku podstawowych urządzeń w wyposażeniu technicznym ze względu na brak środków finansowych. Doprowadziło to do stanu nadmiaru zatrudnienia i złych warunków pracy. Nawet w niektórych przypadkach po zapłaceniu wynagrodzeń dla pracowników brak było niezbędnych środków finansowych do normalnego funkcjonowania jednostek. W gospodarce charakteryzującej się wysoką inflacją i brakiem równowagi, finansowanie usług na poziomie nie zaspokajającym minimalnych kosztów wytworzenia staje się powszech-

nym i długotrwałym zjawiskiem. Konsekwencją tego jest niepowodzenie w realizacji celów rozwojowych, osłabienie bazy materialnej, pogorszenie jakości usług, co ujemnie wpływa na produkcję i warunki życiowe ludności. Ta sytuacja stawia wiele problemów dla teraźniejszości i przyszłości. Pierwszoplanową kwestią staje się kwestia stosunków własnościowych podmiotów wytwarzających usługi.

Państwo, występujące równocześnie w roli sprzedawcy i odbiorcy, nie odgrywa roli jako faktyczny "właściciel" w dosłownym tego słowa znaczeniu. Rolę tę spełniają inne organy, jak np.: Państwowa Komisja Planowania, organ dostarczający surowce i energię, resorty komunikacji i transportu, finansów, banki itp. Te organy utrudniają działalność jednostek świadczących usługi, nadmiernie interweniują w ich działalność, nadużywają władzy. W stosunku do tych organów jednostki świadczące usługi są bezradne, co powoduje, że ich gospodarka ma charakter bierny, pozostają jedynie skargi na brak materiałów, wyposażenia i środków finansowych na usługi.

Zgodnie z nakazowym systemem zarządzania, przepisy dotyczące dostaw i konsumpcji usług zostały z góry ustalone. Zatem konsumenci i osoby świadczące usługi nie mają wyboru. Na przykład uczniowie i pacjenci są kierowani tylko do ustalonych szkół i szpitali, czyli nie mogą wybrać nauczycieli czy lekarzy, z wyjątkiem niektórych osób mających dość wysokie stanowiska; z kolei świadczący usługi mają poczucie braku sprawiedliwości w płacach, braku równego, sprawiedliwego traktowania. Prowadzi to do takiej sytuacji, że niektórzy mają obojętny stosunek do pracy, chętnie akceptują zasadę "mało pracuję i mało zarabiam", a ludzie pracujący na stanowiskach kierowniczych nadmiernie je wykorzystują.

Dotychczas sfera niematerialna w niewielkim zakresie występowała na rynku. Rynek, jak wiadomo, jest miejscem spotkania producentów z konsumentami, miejscem realizacji wartości towarów i usług poprzez wymianę i jest również miejscem wyrażenia stosunków między podażą i popytem. Stosunki między sprzedawcami a odbiorcami zostały zbudowane na zasadzie równości. Obecnie system administracyjnego zarządzania o charakterze biurokratyczno-dotacyjnym okazuje się nieskuteczny, także w sferze niematerialnej, co wpływa ujemnie na proces reformowania mechanizmu zarządzania ekonomicznego. Jeżeli reforma tego mechanizmu ma odnieść sukces trzeba jednocześnie dokonać odnowy w mechanizmie zarządzania społecznego i

odnowa ta musi być spójna z mechanizmem zarządzania ekonomicznego. Działalność gospodarcza jest środkiem osiągnięcia celów społecznych. Cele te realizują również jednostki świadczące usługi.

VI Zjazd Komunistycznej Partii Wietnamu potwierdził tę tezę: "Polityka społeczna obejmuje wszystkie dziedziny życia, zarówno warunki pracy i warunki życiowe, jak również oświatę, kulturę, stosunki rodzinne, klasowe i narodowe"¹. Jednostki świadczące usługi są ważną częścią składową podstawowej bazy społeczno-ekonomicznej kraju, odgrywają one ważną rolę w utrzymaniu i reprodukcji społecznych sił pracy i społecznego środowiska pracy. Jest to najważniejsza dziedzina inwestycji we wszystkich formacjach społecznych. Celem takiego inwestowania jest utrzymywanie, rozwijanie i wykorzystanie pracy ludzkiej.

Tak jak przedsiębiorstwa produkcyjne, również jednostki sfery niematerialnej podlegają działaniu praw ekonomicznych, obiektywnych kategorii ekonomicznych, obyczajów i praw psychologii społecznej. Pracownicy zatrudnieni w jednostkach sfery niematerialnej, jak również pracownicy zakładów produkcyjnych są właścicielami środków produkcji i jednocześnie współwytwórcami i konsumentami dóbr materialnych i duchowych. Państwo musi wykorzystać ich zdolności, lokować na odpowiednim stanowisku i sprawiedliwie wynagradzać.

Dotychczasowe rozważania dowodzą, że obecna atmosfera odnowy w zarządzaniu rozszerza się, z przedsiębiorstw produkcyjnych i przenika do jednostek sfery niematerialnej. Wiele ośrodków naukowo-technicznych, wiele szkół, szpitali, ośrodków wypoczynkowych, domów kultury, klubów, ośrodków informacyjnych i agencyjnych, stacji radiowych, stadionów itp. stopniowo wprowadza system rozrachunku ekonomicznego, tworzy własne środki finansowe na rozwój, stanowiąc tym samym o swoim miejscu w życiu społecznym.

Wyniki rozrachunku ekonomicznego, zastosowanego w niektórych jednostkach sfery niematerialnej świadczą o tym, że wszelka działalność pożyteczna dla społeczeństwa wymaga zużycia materiałów i siły roboczej, co można wyrazić w postaci pieniężnej. Jest to o-

¹ Van Kien Dai Czoizai bien Foan gnoc lan thel VI Dang CSVN, NZb Szi that Hanoi, Dokumenty VI Zjazdu KPW, "Prawda" 1987, s. 87.

biektywne dążenie do zrównania działalności usługowej, takiej jak np.: nauka, kultura, oświata, zdrowie - z działalnością materialną w takim sensie, że jeżeli pracownik zmienia miejsce pracy, to jego prawa się nie zmieniają. Pracownik zakładów farmaceutycznych jest traktowany jako bezpośrednio biorący udział w produkcji, a pracujący w szpitalu jest uważany za pracownika nieprodukcyjnego, korzystającego z dotacji budżetowych. Inżynierowie pracujący w zakładach produkcyjnych, w ośrodkach badawczych czy w wyższych uczelniach oraz szkołach są również w takiej sytuacji. Chodzi o to, że likwidacja mechanizmu zarządzania o charakterze biurokratyczno-dotacyjnym i przeniesienie rozrachunku ekonomicznego ze sfery materialnej do niematerialnej jest nie tylko obiektywnym zadaniem jednostek produkcyjnych, ale również jest pilnym zadaniem jednostek realizujących usługi społeczne.

2. POJĘCIE "PEŁNY ROZRACHUNEK EKONOMICZNY"

Mówiąc o rozrachunku ekonomicznym nie można ograniczać się do sprawy metod zarządzania gospodarką planową, ale trzeba mówić także o systemie poglądów dotyczących mechanizmu zarządzania ekonomiczno-społecznego, którego treścią jest ustalenie stosunków ekonomicznych w dziedzinie wymiany towarów i usług. Dotyczy to również prawa do zachowania samodzielności gospodarczo-społecznej jednostek, tworzenia mechanizmów umożliwiających realizowanie 3 rodzajów interesów: osobistego, zbiorowego i społecznego.

Reforma zarządzania w jednostkach podstawowych w Wietnamie musi być dokonana wszechstronnie, we wszystkich dziedzinach życia społecznego zarówno w produkcji, w wymianie i podziale, jak i w usługach. Treścią tej reformy jest budowa metod rozrachunku ekonomicznego. Podmioty gospodarcze, niezależnie od przynależności do różnych sektorów gospodarczych czy też sfer muszą wprowadzić rachunek ekonomiczny i przynajmniej częściowe samofinansowanie.

Reforma mechanizmu zarządzania w podstawowych jednostkach gospodarczych jest punktem wyjściowym dla procesu zmiany mechanizmu zarządzania społeczno-gospodarczego w całym kraju. Reforma w podstawowych jednostkach byłaby sukcesywnie zrealizowana tylko wtedy, gdyby dokonano również odnowy w państwowym zarządzaniu gospodar-

czym. Dotychczasowe opóźnienie w przebudowie państwowego zarządzania gospodarczego powoduje poważne niedociągnięcia w wielu dziedzinach pracy jednostek sfery niematerialnej. W związku z tym na III Plenum KC KPW podkreślono, że należy zdecydowanie przenieść się z mechanizmu zarządzania głównie poprzez nakazy i dotacje na system zarządzania przez parametry ekonomiczne. Naszym zdaniem, odnowienie państwowego zarządzania gospodarczego musi być rozczęste od reformy w planowaniu, w systemie finansowania i płac. Głównym kierunkiem odnowy jest umacnianie stosunków między planem a rynkiem, w czym planowanie odgrywa główną rolę, a dźwignie rynkowe będą również umacniały i ukierunkowywały plan. Zgodność między mechanizmem zarządzania w skali makro- i mikroekonomicznej wyraża się w państwowej polityce finansowej, której podstawą są stosunki "towar-pieniądz" oraz w związkach łączących rzeczowy i finansowy strumień środków w procesie reprodukcji społecznej. Państwo wywiera wpływ na działalność jednostek podstawowych głównie poprzez system kredytowy i ceny. Wtedy podmioty same zabiegają o uzyskanie środków w taki sposób, żeby najskuteczniej wykorzystać swoje możliwości. Jest to możliwe wtedy, kiedy ich dochód jest uzależniony od efektów pracy. Państwo reguluje dochód podstawowych jednostek poprzez politykę dochodową realizowaną w formie płacy, zachęca do działalności ekonomiczno-społecznej poprzez metody regulacji wysokości kredytów i ich oprocentowania. Zatem państwowa polityka finansowa jest warunkiem wstępnym reformy gospodarki.

Reforma zarządzania w podstawowych jednostkach odbywa się jednocześnie z odnową państwowego zarządzania gospodarczego. Jest to proces o wadze strategicznej. Na każdym kroku tego procesu, w każdym odcinku czasu i we wszystkich konkretnych okolicznościach musimy znaleźć odpowiednie formy, metody i treść reformy. W tym procesie rozwiązania polityki muszą stwarzać impulsy dla podstawowych jednostek do podniesienia efektywności gospodarczej na podstawie rozrachunku ekonomicznego, tzn. wszelkie koszty produkcji muszą być uwzględnione w rachunku. Tylko na podstawie rozrachunku ekonomicznego możemy ustalać efektywność ekonomiczną zarówno w skali makro-, jak i mikroekonomicznej.

Obecnie w zakładach produkcyjnych w kosztach produkcji nie uwzględnia się wszystkich elementów kosztów, np. pomija się koszty

kształcenia kadr technicznych i kierowniczych, wydatki na ochronę zdrowia, wydatki na polepszenie warunków pracy; także nie w pełni liczy się amortyzację, np. w stosunku do materiałów importowanych stosuje się za niski kurs walutowy. Państwo nadal świadczy dotacje na czynsz mieszkaniowy, na energię elektryczną używaną w zbiorowym zakwaterowaniu, na wychowanie dzieci w żłobkach i przedszkolach zakładowych, na koszty podniesienia kwalifikacji, na emerytury, na usługi kulturalne itp. Wymienione wydatki były dotychczas ujęte w całości lub częściowo w budżecie państwa. Świadczy to o tym, iż koszty pracy żywej zajmują bardzo nieznaczną część w strukturze cen produktów. Polityka dotacyjna budżetu doprowadziła do tego, że pracownicy czy zakłady nie wiedzą o tym, iż realny dochód pracowników obejmuje zarówno bezpośredni dochód, który zakład im płaci, jak i dochód pośredni - w postaci korzystania z bezpłatnych usług, jak np. nauki, bezpłatnego leczenia itp. Taka polityka jest jednym z powodów obecnej sytuacji, w której każdy dąży do tego, żeby być pracownikiem państwowym mimo iż jego płace są niższe niż pracowników sektora spółdzielczego lub prywatnego.

W warunkach gospodarki wielosektorowej, troska o warunki materialne i duchowe życia pracowników i ich rodzin jest bezpośrednim obowiązkiem jednostek podstawowych, które zatrudniają siłę roboczą. W rezultacie przyczynia się to do podniesienia wydajności i jakości pracy. Gdy pracownicy i członkowie ich rodzin otrzymują świadczenia, nie muszą za nie płacić z własnych dochodów. Można jednak stworzyć system odpłatności za usługi świadczone w działalności kulturalnej, oświatowej, zdrowotnej itp. Dotyczyć to może wszystkich ludzi i podmiotów gospodarczych, niezależnie od przynależności do sektorów - państwowego czy prywatnego.

Usługi kulturalne, oświatowe, zdrowotne i społeczne będą przedmiotem bezpośredniej wymiany między osobami świadczącymi usługi a osobami otrzymującymi te usługi. Konsumenty oceniają wartość usług i płacą za nie. Poprzez bezpośrednią wymianę konsumenci będą przyczyniać się do stworzenia systemu motywacji dla osób czy grup ludzi świadczących dobre usługi. Zgodnie z prawem wyboru osoby czy instytucje świadczące złe usługi zostaną wyeliminowane. W taki sposób tworzy się mechanizm rozrachunku ekonomicznego i samofinansowania w jednostkach sfery niematerialnej. Pełny rozrachunek

ekonomiczny i samofinansowanie w podstawowych jednostkach świadczących usługi stwarza warunki do zmiany polityki tworzenia i podziału dochodu narodowego w takim kierunku, żeby tylko część wydatków przeznaczonych na usługi niematerialne była finansowana z budżetu państwa.

Dotychczas zadanie tworzenia dochodów i wydatków należało wyłącznie do państwa. Obecnie państwo zmniejszyło zakres dotacji i dlatego ma warunki do zmiany struktury wydatków i relacji dochodów od przedsiębiorstw państwowych oraz może wprowadzić system dochodów jednakowych dla wszystkich jednostek gospodarczych, bez względu na to czy są to jednostki państwowe, czy niepaństwowe. Wszystkie podmioty gospodarcze mają obowiązek wniesienia wkładów do budżetu państwa i uiszczenia należności za korzystanie ze środków kredytowych. Sprawa odpłatności za usługi kulturalne, oświatowe, zdrowotne, socjalne i kształcenie kadr właściwie istniała w poprzednich systemach, a jednak jest dla nas nowa. W celu realizacji takiej polityki, z jednej strony, trzeba zmienić politykę społeczną, zapewniając wszystkim ludziom odpowiednie prawa i obowiązki. Z drugiej strony, reforma polityki społecznej wymaga zmian polityki finansowej, stwarzając jednostkom świadczącym usługi warunki do samodzielności finansowej.

Przedstawione problemy mają charakter ogólny, w dalszych opracowaniach będzie to wymagało głębszej analizy specyficznych cech rozrachunku ekonomicznego w sferze niematerialnej w warunkach gospodarki Wietnamu.

Pham Quang Vinh

SOME PROBLEMS CONNECTED WITH THE FUNCTIONING
OF NON-MATERIAL SPHERE IN CONDITIONS
OF ECONOMIC REFORM IN VIETNAM

The main attention in the article has been focussed on problems connected with economic accountability and self-financing of entities in the non-material sphere. Construction of economic accountability methods is the very essence of the reform in this sphere in Vietnam. An indispensable condition for introduc-

ing such a solution is to respect a relationship linking material and financial streams. New possibilities in this area are created by linking incomes of entities providing services with effects of their operation.